Kjersti Fløttum

Klimanarrativer i ulike sjangrer

Tidsskriftet Sakprosa

Bind 9, Nummer 1

© 2017

Sammendrag

Det overordnede forskningsspørsmålet i denne artikkelen dreier seg om i hvilken grad det er mulig å anvende en narrativ tilnærming i analyser av svært forskjellige sjangrer av tekster om klimaendringer. Resultatene viser at det narrative perspektivet bidrar til å identifisere og forklare ulike komponenter og aktørroller i en kompleks klimadiskurs. Innledningen presenterer utviklingen rundt studier av språkbruk i klimadebatten. Deretter følger en kort gjennomgang av narrativbegrepet i et tekstlingvistisk perspektiv. Hovedinspirasjonen er hentet fra Jean-Michel Adams arbeid med narrativsekvenser, kombinert med enkelte aspekter fra Narrative Policy Framework (NPF) utviklet av Michael Jones og kollegaer. Dette rammeverket blir presentert gjennom enkeltstudier av ulike sjangrer: FN-rapporter, «Summaries for policymakers» i rapporter fra Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC), Green & White Papers, Stortingsmeldinger (som svarer til de engelske «White Papers») og meningsmålingsdiskurs. I deler av analysene blir språklige markører for polyfoni (flerstemmighet) integrert i den narrative analysen. I de avsluttende kommentarene pekes det på nødvendigheten av å bevege seg fra et narrativt makronivå til et lingvistisk mikronivå for å gjøre rede for klimadiskursens flerstemmighet (eller polyfonien).

Abstract

The overarching research question of the present paper concerns the possibility of using a narrative approach in the analysis of substantially different genres of texts dealing with the climate issue. The results show that this perspective is able to distinguish different components and actor roles integrated in a complex climate change discourse. After an introduction about language use in the climate debate, a short overview of the notion of narrative in a text theoretical approach is presented. The main inspiration for the theoretical and methodological narrative framework is Jean-Michel Adam's research on narrative sequences, combined with some aspects

from the Narrative Policy Framework (NPF) developed by Michael Jones and colleagues. Then some case studies illustrate the use of the narrative perspective on climate change discourse of various genres: United Nations reports, Summaries for policymakers in reports from the Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC), Green and White papers (South Africa, Norway) and survey discourse. In parts of the analysis linguistic markers of polyphony (multivoicedness) are included in the narrative analysis. In the concluding remarks the author points at the necessity of moving from the narrative macro level to a linguistic micro level in order to perceive the multivoicedness (or polyphony) of climate change discourse.

Om forfatteren:

Kjersti Fløttum er professor ved Institutt for fremmedspråk Universitetet i Bergen. Leder av prosjekt LINGCLIM (2013 - 2017).

Klimanarrativer i ulike sjangrer

Narrativer er en av våre viktigste retoriske fremstillingsformer. Brukt på en ukritisk måte blir ethvert hendelsesforløp, kort eller langt, reelt eller fiktivt, verbalt eller visuelt, gjerne kalt narrativ. Vi finner narrative, eller fortellingene, overalt, i ulike former, fra besteforeldres eventyrlesning via romaner og filmer til fremstillinger av nyheter, politiske og samfunnsrelevante spørsmål. Det overordnede forskningsspørsmålet i denne artikkelen kan formuleres slik: Hvordan kan et narrativt perspektiv bidra til å beskrive og forstå ulike fremstillingsformer i klimadebatten? Et slikt perspektiv kan bidra til en større forståelse av hvordan hele tekster bygges opp av ulike komponenter for å utvikle forskjellige synspunkter og av hvordan ulike aktører blir involvert på forskjellig vis. Dette er spesielt viktig innenfor et saksfelt så sammensatt som det klimaendringer er, hvor de mange involverte interessene bidrar til en særlig kompleks diskurs. Presentasjonen bygger i stor grad på arbeider gjennomført i samarbeid med Øyvind Gjerstad, knyttet til LINGCLIM-prosjektet (www.uib.no/lingclim; Fløttum og Gjerstad 2013a, 2013b, 2017).

Siden begynnelsen av dette årtusenet har språkets rolle i kommunikasjon om klimaendringer fått stor oppmerksomhet. Klimaspørsmålet blir fremstilt i en rekke sjangrer fra ulike kontekster og av ulike stemmer, med forskjellige meninger og holdninger. Min egen interesse for temaet ble vekket i samtaler jeg hadde med klimaforskere ved Bjerknessenteret for klimaforskning, Universitetet i Bergen. Siden de første rapportene ble publisert av FNs klimapanel (Intergovernmental Panel on Climate Change – IPCC), etablert i 1988, har kommunikasjon om klima vært betraktet som en stor utfordring. Etter en periode hvor klimafremstillinger ble studert innen psykologi (Capstick et al. 2015) og sosiologi/samfunnsvitenskap (Grundmann & Stehr 2010; Nerlich et al. 2010), ble de første lingvistisk orienterte tilnærmingene utviklet fra begynnelsen av 2000-tallet (Fløttum 2010; Grundmann og Krishnamurthy 2010). En agenda ble foreslått av Brigitte Nerlich et al.: “Investigations of climate change communication cannot avoid attending to the role

of language” (Nerlich et al. 2010: 103). Et annet referanseverk var *Why we disagree about climate change*, av Mike Hulme fra 2009, som ga en oversikt over den mangesidige konteksten som språklige fremstillinger av klimaspørsmålet forekommer i. En årsak til denne interessen har vært at klimaendringer har utviklet seg fra å være hovedsakelig et geofysisk fenomen til å bli et komplekst samfunnsmessig, politisk, økonomisk, kulturelt, etisk – og kommunikasjonsmessig spørsmål. Når utfordringer med kommunikasjon påpekes, blir behovet for vitenskapelige studier av språk og språkbruk åpenbart. Det opplagte hullet innen språkforskning på klimasaken var bakgrunnen for det tverrfaglige prosjektet LINGCLIM, som startet i 2013. LINGCLIM står for *Linguistic representations of Climate change discourse and their individual og collective interpretations*; både fremstilling og tolkning eller forståelse, og interaksjon mellom de to er viktig i prosjektet. Våre mål har vært å utvikle integrert kunnskap om språkets rolle i den mangesidige og flerstemmige klimadebatten gjennom tverrfaglig samarbeid som inkluderer språkvitenskap, statsvitenskap, psykologi og klimavitenskap. Gjennom dette samarbeidet har vi studert påvirkningen av til dels motstridende narrativer og perspektiver på folks meninger, holdninger og handlinger. Det tverrfaglige samarbeidet, med de svært ulike fagtradisjonene, har vært utfordrende, men også fruktbart, gjennom enighet om å betrakte det språklige som det fundamentale utgangspunktet for ulike metoder, slik som språklige diskursanalyser, automatiske språkanalyser, eksperimenter og meningsmålinger. For prosjektet har det vært viktig å samarbeide med klimaforskere for å forstå forholdet mellom vitenskapelig basert kunnskap og det som faktisk blir sagt eller skrevet om fenomenet i både offentlig og privat sfære; samarbeidet med psykologer bidrar til å forklare forholdet mellom språkbruk og folks respons; samarbeid med statsvitere er viktig for å forklare folks meninger og holdninger og hvordan disse fremkommer i mønstre av konsensus og konflikt.

Videre i denne artikkelen vil jeg først diskutere narrativ-begrepet ved å peke på utviklingen fra tekstlingvistikk til det vi har kalt klimanarrativer (del 2), deretter vise

hvordan vi har anvendt det i analyser av et utvalg sjangrer – FN-rapporter, IPCC-tekster, Green/White Papers, og det vi kaller «survey discourse» eller meningsmålingsdiskurs (del 3). Til slutt vil jeg gi noen oppsummerende kommentarer (del 4).

Narrativbegrepet og klimanarrativer

Klimaspørsmålet blir fremstilt i mange ulike former som dekker flere forskjellige sjangrer. Tekstene er mangfoldige og kommer gjennom ulike kanaler og stemmer: vitenskapelige rapporter og artikler, ulike mediesjangrer, politiske dokumenter, frivillige organisasjoners programmer, diskusjoner på sosiale medier, blogger og individuelle personlige fortellinger. Fremstillingene kan være basert på kunnskap fra naturvitenskap eller samfunnsvitenskap, fra egne erfaringer, og influert av ulike politiske eller ideologiske synspunkter – slik fremstår de gjerne som hybrider av ulike sjangrer. Når tekstene er så forskjellige, kan det stilles spørsmål ved om de er sammenlignbare, slik jeg forsøker å vise gjennom tre sjangrer i denne artikkelen. Analysene vil bidra til å svare på spørsmålet om hvilken nytte en narrativ ramme kan ha i denne sammenheng.

I LINGCLIM har vi gjort studier som peker på at klimafremstillinger kan betraktes som “klimanarrativer”, hvor typiske komponenter og narrative karakterer som helter, syndebukker og ofre kan identifiseres. Denne tilnærmingen er også av samfunnsmessig betydning, ettersom klimafremstillingene spiller en viktig rolle i å skape meninger om spørsmålet. I tillegg gir de narrative brillene et godt utgangspunkt for komparative studier av motstridende narrativer og deres rolle i meningsdannelsen.

Som vi vet, er det å fortelle en grunnleggende aktivitet blant mennesker fra langt tilbake i tid, en aktivitet som er spredt utover i mange sivilisasjoner. Innenfor kulturelle og litterære studier fikk det narrative perspektivet en slags renessanse

gjennom arbeidet til russeren Vladimir Propp (1958), som analyserte de grunnleggende plot-komponentene i russiske folkeeventyr (publisert i Russland i 1928 og oversatt til engelsk i 1958, *Morphology of the Folktale*). Hans arbeid hadde fra 1960-tallet stor innflytelse innen ulike kulturelle studier, spesielt innen litterær fiksjon.

Deretter, med tekstlingvistikkens gjennombrudd, inntok det narrative perspektivet tekstforskningen for fullt gjennom forskere som Werlich (1976), van Dijk (1980) og Adam (1985, 1992, 2008). For det nordiske sakprosamiljøet fikk Berges bok *Tekstnormers diakroni* stor betydning (Berge 1990). Når det gjelder muntlig narrasjon er Labov og Waletzky (1967) en særlig viktig referanse. I LINGCLIM-prosjektet har vi foreslått en forståelse av klimanarrativer i tråd med den klassiske strukturen gjengitt av Adam, bestående av fem komponenter (Fløttum og Gjerstad 2017). Adam (1992, 2008) utviklet sin tilnærming til narrativet som en del av en typologi for “tekstsekvenser” som kunne anvendes i analyser av alle slags tekster til tross for deres store heterogenitet. Resultatet var fem prototyper: argumentasjon, forklaring, beskrivelse, narrativ og dialog. Narrativet består igjen av fem komponenter, illustrert med følgende konstruerte eksempel av Adam (2008: 145):

(1) (*Initialsituasjon*) Three young friends went swimming in the Annecy lake. (*Komplikasjon*) One of them, Janinetti, went missing. (*Reaksjon*) The others dove in. (*Løsning*) They managed to pull her out, (*Finalsituasjon*) but she was already dead.

Sentralt i narrativet er intrigen, eller plottet, en spenning mellom ulike handlinger, aktører og hendelser som driver fremstillingen fremover. I eksemplet ovenfor ender den idylliske turen med en krise som får personene til å handle for å redde venninnen fra drukning, men til ingen nytte. Behovet for en viss spenning kan også illustreres gjennom et mot-eksempel som Adam (1992) har lånt fra Umberto Eco (1985):

(2) Yesterday I left home to take the train at 8.30 which arrives in Turin at 10. I took a taxi to the train station, there I bought a ticket and I went to the platform. At 8.20 I boarded the train which was on time and which took me to Turin.

Ifølge Adam er ikke denne siste fremstillingen et narrativ, men kun en beskrivelse eller oppramsing av handlinger, uten noen form for spenning mellom dem.

Imidlertid hevdes det av enkelte at tilstedeværelsen av et plot ikke er en tilfredsstillende faktor for å kunne snakke om et narrativ. Fillietaz (1999; i tråd med Bronckart 1996) hevder for eksempel at narrativets verden må være skilt fra fortellerens verden både logisk og med hensyn til tid og sted. Uten å gå nærmere inn i denne diskusjonen her (se Fløttum og Gjerstad 2017), anser jeg dette som et begrensende syn på narrativitet, som utelukker narrativer som konstrueres her og nå. I LINGCLIM forstår vi narrativet som en spesifikk diskursiv aktivitet, en fortelling, som manifesteres i form av tekstsekvenser, uten begrensningen om separasjon mellom fortelling og fortellingens verden. Fillietaz' restriktive perspektiv står også i kontrast til måten narrativet blir forstått på innen samfunnsvitenskap, for eksempel i statsvitenskap slik gruppen rundt Michael D. Jones forstår det i sitt Narrative Policy Framework (NPF). De betrakter det politiske narrativet som bestående av en setting, karakterer (helt, syndebukk, offer), et plot og en moral (Jones et al. 2014). Dette passer godt med vårt eget syn ettersom det typiske med politiske narrativer er at de har en klar tilknytning til verden her og nå, til situasjonen der fortellingen fremstilles. Like viktig er det at vi deler synet på at narrativet har et plot. Nedenfor følger en konstruert fremstilling av en narrativsekvens for en mulig klimafremstilling som kan illustrere vår modell:

1. Initialsituasjon: Mennesker levde i lang tid i harmoni med naturen.
2. Komplikasjon: Klimagassutslipp har økt dramatisk siden 1990 og har forårsaket alvorlige klimaendringer.
3. Reaksjon: FN organiserer internasjonale toppmøter (COP) for å komme frem til tiltak som kan begrense endringene.
4. Løsning: På klimakonferansen i Paris i 2015 (COP21) vedtok 195 land historiens første globale klimaavtale.
5. Finalsituasjon: Klimaendringene utgjør fortsatt en alvorlig trussel for vår planet og fremtidige generasjoner, og de som har bidratt minst til problemene er de som er mest sårbare for konsekvensene.

Alle fem komponentene er ikke obligatoriske. Det er komponentene i midten som utgjør kjernen, og komplikasjonen (2) er obligatorisk. Komponentene 1, 3 og 4 kan realiseres i ulik grad alt etter situasjonen og involverte institusjoner, aktører og stemmer. Komponent 5, finalsituasjonen, kan for eksempel være tilstede i beskrivelser av hvordan verden vil utvikle seg hvis ulike tiltak blir eller ikke blir gjennomført. I tillegg kan moralske eller etiske perspektiver være inkludert. Utsagn 5 i eksemplet ovenfor kan tolkes som med et slikt etisk perspektiv.

Oppsummerende kan vi si at et fullstendig klimanarrativ inneholder et plot i den forstand at det gjengir en *komplikasjon* knyttet til klimaendringer, med ulike aktører (menneske, natur, samfunn, osv); denne kan etterfølges av en serie hendelser eller *reaksjoner*, eller like ofte (eksplisitte eller implisitte) anbefalinger eller imperativer for handlinger som bør finne sted for å oppnå spesifikke effekter eller *løsninger*, og med en mulig *finalsituasjon*; i forhold til ulike tolkninger av komplikasjonen kan etiske perspektiver være integrert (Fløttum 2013: 280-281). Vi skal imidlertid se at en slik fullstendig klimanarrativ ikke alltid er uttrykt i eksemplene som presenteres i denne artikkelen. Det viktige vil være å identifisere hvilke komponenter av de fem listet opp ovenfor som kan gjenfinnes. Det vil gi viktig innsikt i hva som vektlegges i

den enkelte tekst, det være seg for eksempel *komplikasjon* eller *reaksjon*. Analysen vil heller ikke se etter linearitet i den forstand at narrativet har en tidsdimensjon, slik det er vanlig i tradisjonelle narrativanalyser (se Berge 1990). I klimadiskurs er det ikke tidsperspektivet men den plassen de ulike komponentene får – eller ikke får – som blir viktig.

For å styrke den tekstbaserte narrativanalysen med en mer ord-/setningsrelatert tilnærming, trekker jeg inn polyfonianalyse i to av eksemplene (3.2 og 3.3). Denne analysen bygger på det teoretiske rammeverket foreslått av den skandinaviske teorien om lingvistisk polyfoni, kalt ScaPoLine (Nölke et al. 2004). Ifølge denne kan enkelte språklige uttrykk tjene til å identifisere andre stemmer enn forfatterens, innenfor en og samme setning. I tillegg til den opplagte polyfone konstruksjonen vi har i gjengitt tale, blir polemisk nektelse som ved «ikke» ofte fremhevet som en typisk polyfonimarkør. Den avviser en underliggende implisitt stemme. Dette kan være et

effektivt middel for å ta avstand fra en annens synspunkt uten å måtte oppgi motstanderens identitet, som i «Klimaendringer er ikke menneskeskapte». I tillegg til polemisk nektelse er innrømmelseskonstruksjoner hyppige i klimadiskurs. Typiske markører er konnektorer som «selv om» og det kontrastive «men» i sin innrømmende betydning, som i «Klimaendringer påvirkes av naturlige sykluser, men den menneskelige påvirkning er udiskutabel». Slike markører lar forfatter innrømme et synspunkt (setningen foran «men»), uten å akseptere synspunktets konklusjon (som, i dette tilfellet, at vi ikke kan gjøre noe med klimaendringene). Konnektoren «men» signaliserer at det er synspunktet som følger direkte i setningen etter «men» som gjelder for avsender her og nå. Slike markører kan bidra til en klargjøring av relasjoner mellom både synspunkter og aktører i et narrativ (se Fløttum 2016; Fløttum og Dahl 2014; Fløttum og Gjerstad 2013a).

Analyse av ulike sjangrer

Med bakgrunn i det teoretiske rammeverket diskutert ovenfor, skal jeg nå presentere noen eksempler på anvendelsen av narrativmodellen på et utvalg autentiske tekster (for flere detaljer, se Fløttum og Gjerstad 2017). Eksempelene er valgt ut for å vise noe av det tekstlige mangfoldet innen klimadiskurs og for å kunne undersøke holdbarheten i antakelsen om at den narrative tilnærmingen lar seg anvende på ulike sjangrer.

Rapporter publisert av FN og av FNs klimapanel (IPCC)

Det første eksemplet er en eksplorativ studie av de fem narrativkomponentene (Fløttum 2013). Hensikten var å teste hypotesen om at en narrativ analyse er et fruktbart perspektiv innenfor det overordnede spørsmålet om hvordan ulike aktører konstruerer sin klimapolitikk språklig. Det empiriske materialet er tekster fra IPCC og FN:

-Summary for policymakers, 2007, i Synthesis Report, basert på 4th Assessment Report (heretter IPCC)

-Human Development Report 2007/2008, UNDP, 'Overview'-kapittel, "Fighting climate change: human solidarity in a divided world" (heretter HDR)

-World Bank's World Development Report 2010, 'Overview'-kapittel, "Changing the Climate for Development" (heretter WDR)

For utfyllende beskrivelser av de ulike kontekster eller institusjoner tekstene er produsert i, se Fløttum og Dahl 2012, Fløttum 2013, Fløttum et al. 2016. Vi fant at IPCC-teksten har en makrostruktur som domineres av en omfattende komplikasjonskomponent, illustrert med et eksempel som det følgende (alle eksemplenes uthevinger i kursiv er mine):

(3) Warming of the climate system is unequivocal, as is now evident from observations of increases in global average air and ocean temperatures, widespread melting of snow and ice and rising global average sea level [...]. Observational evidence from all continents and most oceans shows that many natural systems are being affected by regional climate changes, particularly temperature increases. (IPCC: 2)

“Historien” som fortelles handler om kompleksiteten og usikkerheten som er innebygget i fenomenet klimaendringer (om usikkerhet, se også Budescu et al. 2009). Selv om teksten også inneholder en seksjon om tilpasning og utslippsreduksjoner, er det få innslag som kunne plasseres i en reaksjon-komponent. En av grunnene til det er at IPCC skal være politisk nøytral, selv om de samtidig må være politisk relevante (Fløttum 2010; Fløttum og Dahl 2014). IPCCs rolle er å gi “a clear scientific view on the current state of knowledge in climate change and its potential environmental and socio-economic impacts” (www.ipcc.ch/organization/organization.shtml) men aldri å være politisk preskriptiv. Imidlertid er et fremtidsperspektiv tilstede, som implisitt indikerer en risiko:

(4) Such changes [in metres of sea level rise] are *projected to occur* over millennial time scales, but more rapid sea level rise on century time scales *cannot be excluded*. (IPCC: 13)

Når det gjelder narrative roller, som representerer mulige aktører, er det ingen som er uttrykt eksplisitt i denne teksten. Men naturen kan tolkes som offer, og mennesker sammen med samfunnet i sin helhet som syndebukker:

(5) Global GHG emissions due to human activities have grown since pre-industrial times, [...]. (IPCC: 5, 6)

I en nyere studie av IPCC «Summaries for policymaker» fra 2013-14 (del av 5th Assessment Report), viser analysen at selv om IPCC faktisk selv bruker termen

“narrativ” om sin egen tekst (i rapportene fra Working Group I og III), finner vi ingen fullverdig ‘fortelling’, hovedsakelig på grunn av en manglende reaksjon-komponent (Fløttum og Dahl 2014).

Analysen av de to HDR- og WDR-rapportene viser at de har et felles utgangspunkt: anerkjennelsen av at de som har bidratt minst til klimaendringene også er de som er mest utsatt og sårbare for konsekvensene. Dette kan tolkes både som initialsituasjon og som moral. Det overordnede perspektivet i disse rapportene er at rike land er syndebukker og fattige land er ofre, slik det er uttrykt her:

(6) Rich nations and their citizens account for the overwhelming bulk of the greenhouse gases locked in the Earth’s atmosphere. But, *poor countries and their citizens will pay the highest price for climate change.*
(HDR: 3)

(7) High-income countries can and must reduce their carbon footprints.
(WDR: 1)

Til tross for det felles utgangspunktet, er innhold og argumentasjon forskjellig. HDRs hovedfokus er komplikasjonskomponenten i et moralsk, evaluerende perspektiv. WDR, på sin side, legger særlig vekt på reaksjonskomponenten. Disse forskjellene gir svært ulike fortellinger som resultat . For HDR, som fokuserer på de rike landenes moralske ansvar, blir klimakampen en del av kampen for menneskeheten. Dette i motsetning til WDR som legger større vekt på reaksjon og handling enn på komplikasjonen. Her blir behovet for økonomisk vekst understreket, og klimaendringene blir til en viss grad et ekstra problem fordi det koster mye å gjøre noe med dem (klimaendringene blir nesten som en syndebukk i denne sammenhengen). Det viktige for WDR er handling som fører til økonomisk vekst.

Oppsummerende viser disse eksplorative studiene at narrativperspektivet bidrar til en dypere forståelse av oppbyggingen av klimadiskurs. Mer generelt viser analysene at det narrative kan være et nyttig rammeverk for komparative studier og dermed for en bedre forståelse av både konsensus og kontrovers i klimadebatten.

Green Papers, White Papers

Denne studien er utført på de politiske sjangrene «green paper» og «white paper», som tillater å studere og sammenligne ulike lands klimapolitikk. Enkelte land bruker «green paper» som en foreløpig melding fra regjering til nasjonalforsamling, et dokument for konsultasjon og diskusjon. Sjangeren «white paper» er som regel mer autoritativ og foreslår politisk handling på et bestemt område; denne type dokument kan sammenlignes med den norske stortingsmeldingen. Jeg skal her først se på to sør-afrikanske dokumenter for deretter å kommentere to norske stortingsmeldinger.

I Sør-Afrika publiserte regjeringen i 2010 et «green paper», «National Climate Change Response», som skisserte landets tilpasning- og utslippspolitik for de kommende tiår. Publikasjonen hadde også internasjonal betydning i lys av landets rolle som vert for den syttende store klimakonferansen, COP 17, året etter, i 2011 (Fløttum og Gjerstad 2013a). Klimaendringene er av stor viktighet for et land som Sør-Afrika med sine store sosio-økonomiske ulikheter. Landet har også store klimagassutslipp, samtidig som det er sårbart for tørke og ekstremvær. Denne sammensatte konteksten gjør det interessant å undersøke hvordan regjeringen fremstiller det komplekse natur- og samfunnsmessige klimafenomenet, og hvordan den gjør rede for de mange og ofte konkurrerende nasjonale og internasjonale interessene.

I analysen kombinerte vi det narrative perspektivet på tekstnivå med et polyfonisk (flerstemmig) perspektiv på ord- og setningsnivå. Vi studerte hvordan stemmer som ikke svarte til regjeringens syn ble konstruert og brukt strategisk for å fremme egen politikk.

Den narrative analysen identifiserte en nyansert rolle for Sør-Afrika som nasjon:

(8) South Africa is *both a contributor to, and potential victim of, global climate change* given that it has an energy-intensive, fossil-fuel powered economy and is also highly vulnerable to the impacts of climate variability and change.

Den doble rollen som syndebukk og offer står i kontrast til regjeringens konstruksjon av seg selv som helt i fortellingen:

(9) [...], together with all the other countries responsible for significant greenhouse gas emissions and considering its developing country status, *South Africa, as a responsible global citizen, is committed to reducing its own greenhouse gas emissions in order to successfully facilitate the agreement and implementation of an effective and binding global agreement [...].*

Narrativet som helhet er hovedsakelig bygd opp rundt komponentene *komplikasjon* og *reaksjon*, med fravær av en mulig (positiv) *finalsituasjon* for fremtiden.

Som nevnt ovenfor (seksjon 2), blir polemisk nektelse ofte fremhevet som en typisk polyfonimarkør. Imidlertid er ikke nektelsen den mest typiske polyfonimarkør i denne teksten. Innrømmelseskonnektorer er mer fremtredende. Slike markører lar forfatter innrømme et synspunkt uten å akseptere synspunktets konklusjon, som ved «although» i følgende eksempel:

(10) [...] *although* there will be costs associated with South Africa's greenhouse gas emission reduction efforts, there will also be significant short and long term social and economic benefits, including improved international competitiveness [...]. (p.4)

Gjennom bruken av «although» innrømmes aksept for det første argumentet: «there will be costs associated with South Africa's greenhouse gas emission reduction efforts.» Det andre argumentet («there will also be significant short and long term social and economic benefits...») blir presentert som mer relevant for saken det gjelder, ved den inherente betydningen av «although». Slik orienteres de to argumentene mot to motsatte konklusjoner, hvor forfatteren, det vil si regjeringen, er i favør av det siste:

- 1) Handling for å redusere klimagassutslipp er ikke bra for økonomisk politikk.
- 2) Handling for å redusere klimagassutslipp er bra for økonomisk politikk.

Innrømmelser kan være et nyttig retorisk redskap ettersom de lar forfatter imøtekomme motstridende synspunkter uten å måtte akseptere de konklusjonene disse leder til. I denne sammenhengen signaliserer regjeringen et ønske om å skape konsensus med stemmer den er uenig med, enten det dreier seg om ofre eller syndebukker i fortellingen. Slik sett kan polyfoni betraktes som en mekanisme for å bygge støtte til en politisk narrativ, i vårt tilfelle for en aktiv rolle i narrativets reaksjonskomponent. Lignende forhold finner man i bruken av presupposisjoner, som i følgende eksempel:

(11) With this, Government will *continue* to engage actively and meaningfully in international climate change negotiations, specifically the United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC) negotiations, in order to secure a binding, multi-lateral international agreement [...].(p.4)

Gjennom å bruke verbet «continue» presupponerer regjeringen at den allerede har vært og er engasjert «actively and meaningfully in international climate change negotiations». En presupposisjon tar for gitt at mottakerne ikke bare er klar over det presupponerte men at de også aksepterer det. Dette gjør presupposisjon til en effektiv

mekanisme for å pådytte enighet, noe som det blir vanskelig å avvise, i denne sammenheng rollen til den sør-afrikanske regjering som helt i sin egen fortelling.

Denne studien ble fulgt opp med en ny av Sør-Afrikas *National Climate Change Response White Paper*, publisert i 2011 etter en høringsrunde av det forutgående «green paper» (Fløttum og Gjerstad 2013b). Det nye dokumentet la igjen vekt på Sør-Afrikas dobbeltrolle som både en betydelig utslippsnasjon men samtidig som en nasjon svært sårbar for klimaendringenes konsekvenser. Særlig gjelder dette flom, tørke, vannforurensning og vannmangel for de fattigste lokalsamfunnene. I tillegg til den narrative analysen tilføyde vi derfor spørsmål knyttet til menneskerettigheter og til de fattiges situasjon, som opplagte ofre. Vi fant at, i et narrativt perspektiv hvor man ville forvente at de fattige hadde en tydelig plass innenfor reaksjonskomponenten, bidro de gode hensiktene overfor de fattige igjen til å bygge opp regjeringen som helt i sin egen fortelling. De fattige får roller som ofre, som mottakere av regjeringens tjenester og som udyktige aktører, men blir aldri gitt muligheten til selv å spille en rolle som aktive aktører.

Jeg skal nå se på to norske stortingsmeldinger, som i sjanger svarer til «white paper». Fordi det innen dette temaet ikke finnes et norsk dokument som tilsvarer en foreløpig rapport som det sørafrikanske «green paper», begrenses den norske analysen til sjangeren stortingsmelding. Norge er selvfølgelig svært forskjellig fra Sør-Afrika, men også her finnes det klare konkurrerende interesser i klimaspørsmålet, som ønsket om å være en pådriver i klimaspørsmålet og samtidig opprettholde petroleumsindustrien. Norge er en stor olje- og gassprodusent samtidig med at vi har (eller ønsker å ha) et rykte som å være internasjonalt ledende i miljø- og klimaspørsmål. I en studie med samme metodologiske tilnærming som ovenfor, sammenligner vi de to stortingsmeldingene *Norsk klimapolitikk* (Meld. St. 21, 2011–2012; Klimameldingen) og *Nordområdene. Visjon og virkemidler* (Meld. St. 7, 2011–2012; Nordområdemeldingen) (Fløttum og Espeland 2014).

Ikke veldig overraskende avdekker analysen to forskjellige fortellinger i de to dokumentene. Klimameldingen (M21) ser i narrative termer klimaendringene som en stor *komplikasjon*, og foreslår tiltak (*reaksjon*) for å takle endringen, men samtidig anerkjennes videreutviklingen av petroleumsindustrien («Nye anslag viser at utslippene fra norsk petroleumsvirksomhet i 2020 ligger an til å bli om lag 3 millioner tonn høyere enn lagt til grunn i den forrige klimameldingen», M21:10). Den andre stortingsmeldingen, Nordområdemeldingen (M7), betrakter også klimaendringer som en utfordring, men ser dem først og fremst som en mulighet for økonomisk vekst og velstand. Årsaken er issmelting og åpning av og tilkomst til nye områder for industrielle aktiviteter i Arktis. Disse funnene reiser spørsmålet om hvilken effekt slike konfliktpregete rammer i offentlig klimapolitikk kan ha på det allmenne publikums meninger og adferd. Vår hypotese er at uklare meldinger i politisk retorikk knyttet til olje/gass og klima kan virke demobiliserende på folks holdninger når det gjelder handling og tiltak for å minske farlige klimaendringer. Når det blir for mange ulike interesser og stemmer å forholde seg til, kan folk reagere med oppgitthet og miste interessen for å slutte opp om foreslåtte tiltak.

Når vi ser isolert på Klimameldingen (M21) i et narrativt perspektiv, kan fremstillingen oppsummeres slik: *Initialsituasjonen* blir presentert som vår verdens urettferdige fordeling av rikdom og ressurser; *komplikasjonen* peker på klimaendringer som en av de mest alvorlige saker på den globale agenda. En rekke *reaksjoner* er beskrevet; det dreier seg om nasjonale tiltak, men et spesielt fokus er rettet mot internasjonale forhandlinger for å komme frem til en klimaavtale. Med stor tillit til seg selv, sier regjeringen:

(12) Norges mangeårige prioritering av klimapolitikk og vår samlede innsats både ute og hjemme, gir oss *troverdighet* som pådriver og brobygger i det internasjonale klimaarbeidet. Vår prioritering av

klimapolitikk skal også bidra til å skape internasjonal enighet om en ambisiøs klimaavtale. (M21:8)

Som i de sør-afrikanske dokumentene gir også her regjeringen seg selv en helterolle – velgjøreren. Det burde ikke overraske i sjangeren stortingsmelding, men er verdt å merke seg. Andre avsnitt peker på hvem som kan være syndebukker og ofre. Industrialiserte land blir fremstilt som de viktigste «skurkene», inkludert Norge selv, samtidig med at vi kan bli «helter» ved å fortsette å produsere «ren» olje som verden trenger. Men i et langtidsperspektiv – i en fremtid (*finalsituasjon*) – kan alle bli ofre. På overflaten gjengir denne stortingsmeldingen en relativt klar fortelling. Når vi ser nærmere på språkbruken, finner vi imidlertid dobbelbudskap om å være et oljeproduserende land, men med en mindre miljøskadelig produksjon enn i flere andre land (for detaljer, se Fløttum og Espeland 2014).

I Nordområdemeldingen (M7) er *initialsituasjonen* utformet med basis i det endrede forholdet mellom naboland i nord etter slutten på den kalde krigen (M7:11). *Komplikasjonen* er i hovedsak presentert som økonomiske, teknologiske og miljømessige utfordringer knyttet til potensialet i frigjøring av nye energiresurser. Samtidig pekes det på store muligheter for økonomisk vekst for oljeindustrien. Som *reaksjon* på denne utviklingen, legger meldingen vekt på det felles ansvar Norge og Russland har når det gjelder regulering av områder i Barentshavet. I *finalsituasjonen* er tilgangen til nye naturressurser og dermed økt arbeidsaktivitet beskrevet i positive termer. Dette indikerer at Nordområdene kan bli et nytt geopolitisk senter med mange muligheter. Når det gjelder fordeling av narrative roller, er igjen regjeringen sin egen fortellings helt, illustrert gjennom dette sitatet:

(13) Regjeringen vil at Norge skal være *den fremste forvalter* av miljøet og naturressursene i nordområdene. (M7:21)

Meldingen utpeker ingen klar syndebukk selv om andre land utgjør en underliggende «trussel». Når det gjelder ofre, fylles denne rollen i hovedsak av urbefolkningen i nordområdene. Det overordnede fokus ligger imidlertid ikke på ofre, men på vinnere.

Alle kan bli vinnere her, slik det fremheves i følgende sitater med vektlegging på «verdiskaping» og «bidrag til verdens energiforsyning»:

(14)Regjeringen mener utviklingen i nordområdene har et stort potensial for å bidra til å styrke det langsiktige grunnlaget for sysselsetting og *verdiskaping*, [...]. (M7:13)

(15) Petroleumsleveranser fra denne regionen vil kunne styrke europeisk energisikkerhet og kunne gi viktige *bidrag til verdens energiforsyning*. (M7:14)

Meningsmålingsdiskurs

Det tredje og siste eksemplet dreier seg om en annen type tekstmateriale: fritt formulerte svar på åpne spørsmål stilt i en meningsmåling. Jeg kaller dette «meningsmålingsdiskurs» («survey discourse» på engelsk). Om det kan defineres som en egen sjanger, trenger en bredere diskusjon enn det jeg gir her, og det kan stilles spørsmål ved sammenlignbarhet med eksemplene diskutert ovenfor. Imidlertid er folks fritt formulerte meninger og holdninger til klimaspørsmålet en vesentlig del av det som kan defineres under klimadiskurs.

Det ligger en metodologisk begrunnelse bak valget av åpne spørsmål i forhold til lukkede. Et åpent spørsmål tillater respondenten i en meningsmåling å formulere fritt sitt svar og bruke egne referanserammer. Slike svar gir et mer nyansert og rikere materiale enn det man får ved lukkede spørsmål, hvor respondenten må velge mellom oppgitte svaralternativer formulert av forskerne selv (Stoneman et al. 2013; Tvinnereim og Fløttum 2015). For eksempel i et spørsmål som «Hvor bekymret er du

for klimaendringer?» vil svaralternativene gjerne oppgis på en skala fra 'svært bekymret' til 'ikke bekymret i det hele tatt'.

Datamaterialet i den undersøkelsen jeg gjengir her er hentet fra en nasjonal representativ internett-undersøkelse fra 2015 gjennomført av Norsk Medborgerpanel/DIGSSCORE, Universitetet i Bergen. Spørsmålet var formulert som følger: "Når det gjelder klimaendringer, hva mener du bør gjøres?" Materialet utgjorde svar fra 4634 respondenter, totalt 93952 ord. Svarlengden varierte fra 1 til 146 ord, med en medianlengde på 14. Formen på svarene varierte også. Den mest frekvente svartypen var en oppramsing av tiltak uten setningsstruktur, som her:

(16) Høyere pris på flybilletter hele året, rimeligere billettpriser på kollektivtilbud, holde prisene høye på drivstoff og strøm til biler.

Enkelte respondenter utfordret det underforståtte i spørsmålet (at noe bør gjøres) med et enkelt ord som «Ingenting», mens andre avviste hele saken:

(17) Klimaendringer har med syklus å gjøre. Verden endrer seg, uten at det er mye vi kan gjøre med det.

Enkelte svar var mye mer utviklet og viste ulike varianter av underliggende narrativer:

(18) Det er industrien som i størst grad påvirker klimaet, ikke oss privatpersoner. I-land må gå foran! Å skattlegge u-land like hardt som i-land, er ikke en rettferdig løsning i kampen mot de høye Co2 utslippene. U-land har ikke mulighet til å kjøpe Co2 kvoter fra andre land, slik som Norge og andre hyklerske land gjør. G20 landene må komme sammen om å begrense Co2 utslippene. Det hjelper ikke om vesten kutter når Asia ikke deltar. For å hindre økonomisk stagnasjon i dagens u-land, så kan vi i

vesten ikke forlange samme kutt i Co2! Det kreves tross alt høyt utviklet teknologi, noe som u-land ikke har, for å begrense høye utslipp.

Innholdet representerer et strukturert narrativ. Den ganske enkle syntaktiske strukturen gjengir komponentene *komplikasjon* og *reaksjon*. Dette står i skarp kontrast til noen av de mest komplekse syntaktiske konstruksjonene man finner i politiske dokumenter. Narrativet i eksempel (18) starter med en *komplikasjon* (med industrien som syndebukk), som følges av en mulig *reaksjon* hvor G20-landene tar initiativet; dette leder til en *løsning* som innebærer begrensning av høye CO2-utslipp. Men det ligger også innebygd en viss kompleksitet i dette svaret – en polyfoni. Respondenten starter en form for dialog med alternative, konkurrerende narrativer, som er representert av andre stemmer. Dette ser vi blant annet i en gjennomgående bruk av polemisk nekting ved «ikke». Slik blir det enkelt strukturerte narrativet en kompleks dialog med alternative narrativer (og stemmer) som avvises. Respondenten presenterer sin egen posisjon i saken ved å forholde seg til andres meninger og posisjoner. Dette reflekterer noe av det særegne i klimadebatten, nemlig mangfoldet av stemmer og meninger. I dette perspektivet peker svaret også på ulike syndebukker (industri, industrialiserte land) og ofre (u-land). Det er interessant at norske respondenter som har deltatt i den aktuelle undersøkelsen, i sine fritt formulerte svar om klimahandling, tar i betraktning konkurrerende synspunkter i større grad enn det regjeringen synes å gjøre i sine stortingsmeldinger.

Avsluttende kommentarer

Hensikten med å presentere de ulike tekststudiene gjennomgått ovenfor har vært å diskutere hvordan en narrativ tilnærming kan bidra til å forstå og forklare en ofte kompleks klimadiskurs. Analysene bidrar til å identifisere ulike narrative komponenter og aktør-roller i tillegg til å angi hvilke relasjoner disse inngår i. I en kompleks sak som det klimaspørsmålet er, vil det være avgjørende å forstå hvilke interesser som fremstilles som helter (eller velgjørere), syndebukker eller ofre.

Dette tekstlingvistiske perspektivet dreier seg i stor grad om struktur og tekstlige trekk i klimanarrativer, mens tolkningen av narrativene er avhengig av innsikt i samfunnsmessig kontekst, tekstprodusentenes syn på verden og politiske preferanser. Derfor vil tekstlingvistiske og statsvitenskapelige tilnærminger i mange sammenhenger være komplementære og vil kunne berike hverandre i analyse av denne type diskurs. Det er rom for flere slike tverrfaglige samarbeidsformer i studier av tekst og tale knyttet til ulike samfunnsutfordringer.

Fra et tekstlingvistisk synspunkt vil det kunne hevdes at en argumentativ tilnærming kunne være likeså relevant som en narrativ. Klimadiskursen er opplagt argumentativ i de fleste sammenhenger. Når det narrative er valgt her, er det fordi det synes essensielt å kunne identifisere de understrukturene, eller komponentene, som de ulike argumentene og synspunktene kan plasseres i. Det er ikke minst fruktbart å kunne skille mellom et argument som tilhører *komplikasjonen* i et narrativ og et som tilhører *reaksjonen* for å forstå den helhetlige «fortellingen».

Ettersom den narrative tilnærmingen er knyttet til hele tekster eller tekstsegmenter og tekststrukturer, er det viktig, for å kunne forstå hva som faktisk sies/skrives, å bevege seg fra dette makronivået til et nivå hvor lingvistiske mikrotrekk studeres (som ord/uttrykk og setninger). Det kan dreie seg om en rekke spørsmål om relasjoner mellom aktører og deres argumenter, om holdninger som tillegges ulike sider i saken, og om flerstemmigheten som ofte preger klimadiskursen og som kan uttrykkes gjennom ulike enkeltord og konstruksjoner. Jeg har i denne artikkelen nevnt noen slike trekk – markører av polyfoni. Vi ser at et mangfold av stemmer deltar i klimadebatten, på makronivå gjennom ulike aktører, men også på et mikronivå gjennom ulike synspunkter innenfor én og samme setning, som bidrar til et mer helhetlig bilde av spørsmålene som diskuteres. Det er imidlertid en rekke andre språklige trekk som influerer både fremstilling og tolkning av klimadiskurs. For klimasaken spesielt er uttrykk for epistemisk modalitet (knyttet til (u)sikkerhet) og deontisk modalitet (knyttet til forpliktelser til handling) særlig interessante.

Deontiske uttrykk, som «vi må/bør/burde bidra» blir stadig mer frekvente ettersom debatten dreies bort fra klimaendringenes årsaker (med diskusjon om hva som er sikkert og hva som er usikkert) til klimaendringenes konsekvenser og påfølgende krav om handling (Fløttum red. 2017). Med utgangspunkt i analysene som er presentert i denne artikkelen, ser jeg, fra et metodologisk synspunkt, klare fordeler med å kombinere en narrativ med en dialogisk/polyfonisk tilnærming.

For fremtidige studier vil det være interessant å videreutvikle det narrative perspektivet for å undersøke i hvilken grad fortellingene kan komme til å endre seg blant annet som følge av kravene om handling pålagt hvert enkelt land gjennom klimaavtalen som ble vedtatt i Paris i desember 2015 (Fløttum red. 2017). Det er grunn til å forvente nye narrativer knyttet til omstillingen til et lavkarbonsamfunn, kanskje med aktører som inntar en klarere helterolle enn det vi har sett til nå, og ganske sikkert med flere og nye syndebukker.

Litteratur

Adam, J.-M. (1985). *Le texte narratif*. Paris: Nathan.

Adam J.-M. (1992). *Les textes: types et prototypes*. Paris: Nathan.

Adam, J.-M. (2008). *La linguistique textuelle. Introduction à l'analyse textuelle des discours*. Paris: A. Colin.

Berge, K. L. (1990). *Tekstnormers diakroni*. Stockholm: Mins.

Bronckart, J.-P. (1996). *Activité langagière, textes et discours*. Paris: Delachaux & Niestlé.

Budescu, D. V., Broomell, S., Por, H.-H. (2009). Improving Communication of Uncertainty in the Reports of the Intergovernmental Panel on Climate Change. *Psychological Science* 20(3): 299-308.

Capstick, S., Whitmarsh, L., Poortinga, W., Pidgeon, N., Upham, P. (2015). International trends in public perceptions of climate change over the past quarter century. *WIREs Climate Change* 6: 35-61. doi: 10/1002/wcc.321.

Eco, U. (1985). *Apostille au Nom de la rose*. Paris: Grasset-Le Livre de Poche.

Fillettaz L. (1999). Une approche modulaire de l'hétérogénéité compositionnelle du discours : le cas des récits oraux. *Cahiers de linguistique française* 21: 261-327.

Fløttum, K. (2010). A linguistic og discursive view on climate change discourse. *La revue du GERAS, ASp* 58: 19-37.

Fløttum, K. (2013). Narratives in reports about climate change. I: Gotti, M. & Guinda, C.S. (Red.). *Narratives in Academic and Professional Genres*. Bern: Peter Lang, 277–292.

Fløttum, K. (2016). Linguistic Analysis Approaches for Assessing Climate Change Communication. In: *Climate Science: Oxford Research Encyclopedias*. Oxford: Oxford University Press. DOI: 10.1093/acrefore/9780190228620.013.488.

Fløttum, K. (Red.). (2017). *The role of language in the climate change debate*. New York: Routledge.

Fløttum, K., Dahl, T. (2012). Different contexts, different “stories”? A linguistic comparison of two development reports on climate change. *Language and Communication* 32: 14–23.

Fløttum K, Dahl T. (2014). IPCC communicative practices: A linguistic comparison of the Summary for Policymakers 2007 and 2013. *The LSP Journal - Language for special purposes, professional communication, knowledge management and cognition* 5(2): 66-83.

Fløttum, K., Espeland, T. J. (2014). Norske klimanarrativer – hvor mange “fortellinger”? En lingvistisk og diskursiv analyse av to norske stortingsmeldinger. *Sakprosa* 6 (4): 1-18.

Fløttum, K., Gasper, D., StClair, Asun Lera. (2016). Synthesizing a Policy-Relevant Perspective from the Three IPCC “Worlds” – a comparison of topics and frames in the SPMs of the Fifth Assessment Report. *Global Environmental Change* (38), 118-129. Doi: 10.1016/j.gloenvcha.2016.03.007

Fløttum, K., Gjerstad, Ø. (2013a). Arguing for climate policy through the linguistic construction of Narratives and voices: the case of the South-African green paper “National Climate Change Response”. *Climatic Change* 118 (2): 417– 430. DOI: 10.1007/s10584-012-0654-7.

Fløttum, K., Gjerstad, Ø. (2013b). The role of social justice and poverty in South Africa’s national climate change response White Paper. *South African Journal on Human Rights*, 1: 61–90.

Fløttum, K., Gjerstad, Ø. 2017. Narratives in climate change discourse. *WIREs Climate Change*, 8:e429. doi: 10.1002/wcc.429

Grundmann, R., Krishnamurthy, R. (2010). The discourse of climate change: A corpus-based approach. *Critical Approaches to Discourse Analysis across Disciplines* 4(2): 125–146.

Grundmann, R., Stehr, N. (2010). Climate change: what role for sociology? A response to Constance Lever-Tracy. *Current Sociology* 58(6): 897-910.

Hulme, M. (2009). *Why we disagree about climate change*. Cambridge: Cambridge University Press.

Jones, M. D., McBeth, M. K., Shanahan, E. A. (2014). Introducing the Narrative Policy Framework. I: Jones, M. D. et al. (Eds), *The Science of Stories. Applications of the Narrative Policy Framework in Public Policy Analysis*. New York: Palgrave MacMillan 1-25.

Labov, W., Waletzky, J. (1967). Narrative analysis: Oral version of personal experience. *Journal of Narrative and Life History*. 7(1-4): 3.

Meld. St. 7 – Melding til Stortinget 7 (2011-2012) *Nordområdene. Visjon og virkemidler*. (Nordområdemeldingen).

Meld. St. 21 – Melding til Stortinget 21 (2011-2012) *Norsk klimapolitikk*. (Klimameldingen).

Nerlich, B., Koteyko, N. & Brown, B. (2010). Theory and language of climate change communication. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change* 1(1): 97-110.

Nølke, H., Fløttum, K. & Norén, C. (2004). *ScaPoLine. La théorie scandinave de la polyphonie linguistique*. Paris: Kimé.

Propp, V. (1958). *Morphology of the Folktale*. Austin: University of Texas press.

Stoneman, P., Sturgis, P., Allum, N. (2013). Exploring public discourses about emerging technologies through statistical clustering of open-ended survey questions. *Public Understanding Science* 22: 850-868.

Tvinnereim, E., Fløttum, K. (2015). Explaining topic prevalence in answers to open-ended survey questions about climate change. *NATURE Climate Change* 5:744–747. doi:10.1038/nclimate2663.

Van Dijk, T. A. (1980). *Macrostructures*. Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.

Werlich, E. (1976). *A text grammar of English*. Heidelberg: Quelle og Meyer.